

és Ady-képe, s a polgári radikálisok reformkor-, forradalom- és kiegyezés-értelmezése, ám a forradalmi világszemlélet mindezt mint polgári örökséget B. Szabó Györggyel is megtagadtatta.

Zavar az az ideológiai vigyázz-állás, amellyel ezek a B. Szabó-írók íródtak, olyan érzésem van, mintha minduntalan eszmei jólfésültségét igyekeznének bizonyítani. Mindezen túlmenően egyesenesen ijesztő az az önfeledt könnyedség, amellyel egykori önmagát tagadja meg. A világháborút követően magára öltött szektás magatartásában nyoma sincs a valós közösségi igényekkel számot vető értelmiségi magatartásának, ő egyszerűen megtanulta a leckét, és ezzel jogsztóvá lépett elő. A paraszti életforma és a hagyományos közösségi élet bírálattól hamis értékek felmagasztalásáig terjed tevékenységének széles skálája, s ezen belül a dolgok kizárólagos alapon vagy forradalmiak, vagy ellenforradalmiak.

Ennek ellenére mégsem törvényszerű az a „módosulás”, mely B. Szabó György pályáján végbement. Tucatnyi a példa

rá, lehetett úgy is megfelelni az új idők követelményeinek, hogy az embernek közben ne kelljen sem korábbi önmagát, sem azt a közösséget megtagadnia, amelynek értékeit egyébként korábban ő is hajlandó volt meglátni és méltányolni. Elegendő, ha Herceg János következetesen megalkotott és mindig belső parancsai szerint épített életművére utalok. Vagy – ha már az erdélyi magyar irodalom is szóba került – Gál Gábor és Méliusz József közösségi sorsvállalásának példája is igazolhatja: B. Szabó György pályamódosulása a szolgálat téves értelmezéséből ered, s ez mindenképpen veresége ennek a pályának. Írásait ma nagyon nehéz olvasni, mert elavultnak tűnnek, minden bizonnal azért, mert egykor nagyon időszerűek kívántak lenni. Ami pedig a személye és műve köré font mítoszt illeti, végső ideje, hogy újraolvasással oszlassuk el. S erre mindenképpen jó a most induló életmű-sorozat, melyet teljességében morális gestusként is újra kell értékelni.

*MÁK Ferenc*

## EGY NÉP KULTÚRÁJÁNAK MIKROELEMEI

Magyar néprajzi atlasz I–III. 1–220. térkép  
Szerkesztette: Barabás Jenő. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987

A néprajzkutatásnak azt a lehetőségét, hogy az anyagi és szellemi kultúra bizonyos elemeit, jelenségeit térképre vetítse, a két világháború időszakában kezdik alkalmazni. Az első néprajzi atlaszok előmunkálatait is ebben az időben kezdik meg, emiatt több európai országban már korábban elkészült egy ilyen jellegű tudományos adatgyűjtés. Publikálták a svájci, az osztrák, a finn, a svéd és az orosz néprajzi atlasz anyagát. A lengyel anyagnak közölték több száz lapját. Összegyűjtötték a jugoszláv néprajzi atlasz anyagát, ennek rendezése és rendszerezése következik ezután.

A magyar néprajzi atlasz első har-

madát most jelentették meg, 220 térképlapon három tömbre osztva. Ha elkészül a teljes anyag, akkor – az ötkötetes néprajzi lexikon mellett, melyben a paraszti kultúra valamennyi eleme megtalálható –, kétségkívül a magyar néprajztudomány háború utáni legnagyobb vállalkozása lesz. Gunda Béla már a negyvenes évek elején felvetette az atlasz elkészítésének szükségességét, de ennek megvalósítására csak a hatvanas években kerülhetett sor. Az atlasz a legjelentősebb magyar néprajzi intézmények támogatásával és együttműködésével készült, de a gyűjtőmunkába bekapcsolódtak a vidéki múzeumok néprajzkutatói is.

Az atlasz kérdőívét 418 községben töltötték ki, s végeztek ezzel párhuzamosan helyszíni megfigyeléseket. A 418 kutatópont felöleli az egész magyar nyelvterületet, így jugoszláviai kutatópontokat is találunk közöttük: egyet Szlovéniában, egyet Szlavóniában, kettőt Baranyában és tizennyolcat Vajdaságban. Ezek a következők: Alsóittabé, Csantavér, Doroszló, Feketics, Hertelendyfalva, Debelyacsa, Kishegyes, Kórógy, Kót, Kupuszina, Martonos, Mohol, Piros, Pacsér, Szaján, Székelykeve, Ürményháza, Topolya, Temerin, Torda, Várdaróc. A kutatópontok kiválasztásakor az atlasz szerkesztői azt a ténnyt vették figyelembe, hogy Vajdaság magyar népessége a XVIII. és XIX. század folyamán különböző tájegységekről települt mai lakhelyére, tehát a reprezentáns kutatópontoknak is tükrözniük kell a különböző néprajzi csoportok anyagi és szellemi kultúrájának mikroelemeit, vagyis az egykori jász, kun, palóc, székely, Szeged környéki néprajzi csoportok anyagi és szellemi műveltségének jelenségeit ismerhetjük meg a századforduló tájékán. Sajnáljuk, hogy a kiválasztott pontok között nem találunk egyetlenegy nagyobb települést sem, pl. Zentát, Szabadkát, pedig a 418 kutatópont között Kecskemét, Szeged és Debrecen is szerepel. A vajdasági kutatók számára azért lett volna fontos, hogy az atlaszban egy mezőváros vagy szabad királyi város is helyet kapjon, mert másképp alakult az itt élő parasztság sora, mások voltak a gazdasági körülmények. A nyomásrendszer megszűnése is másképp történt ezeken a településeken, mint falvainkban. Teljesebb lenne a kép a jugoszláviai magyarok kultúrájáról, ha legalább egy szerémségi kutatópontot is beiktattak volna az atlaszba. Az viszont tény, hogy a hazai és külföldi kutatók – az atlasz jóvoltából – először rendelkeznek nagyobb mennyiségű forrásértékű adattal a jugoszláviai magyarság anyagi kultúrájáról.

Az atlasz első 220 napja a földművelésről, az állattartásról, a gabonataro-

lásról, a teherhordásról tartalmaz adatokat, további része az öltözködést, a lakóházat, az eszköztárat, a népi táplálkozást, a szokásokat, a hiedelmeket dolgozza majd fel. Ha elkészül a jugoszláv néprajzi atlasz is, akkor a kettő egybevetésével olyan interetnikus kapcsolatokat is bizonyíthatunk, melyeket eddig csak feltételeztünk. Kérdéskörét tekintve a *Magyar néprajzi atlasz* és a jugoszláv is megegyezik, mert mindkettő annak a nagy projektumnak a részét képezi, melynek célja, hogy valamennyi európai nép anyagi és szellemi kultúrájának tényeit kivetítse. E tudományos munka elkészültével minden bizonnyal több témát illetően is megváltozik majd a tudományos elképzelés az európai népek hagyományos műveltségéről. Valószínűleg újabb tudományos problémákat vet majd fel a kultúrák áramlásáról, kölcsönhatásáról. Az ismertetésünk tárgyát képező atlasz nemcsak ilyen kérdések megválaszolására nyújt lehetőséget. Nem kell tehát arra várni, hogy elkészüljenek a nemzeti néprajzi atlaszok, hogy érdekes kérdések után kutassunk tovább. Ez a néprajzi atlasz is forráskiadvány, amely a tényanyagot térben tárja fel. Az eltérések sohasem véletlenszerűek, hanem természeti és társadalmi tényezők hatására jönnek létre. Az azonosságok és különbségek bizonyos törvényszerűségekre utalnak, ezek okát kell tisztázniuk a kutatóknak.

A jugoszláviai anyag elemzése, ismerve az itteni települések történetét, három kérdést vet fel: 1. Mennyit őriztek meg az egyes néprajzi csoportok anyaközösségük anyagi és szellemi műveltségéből. 2. A kultúra mely részei azok, melyeken ezen a területen egységesülés jött létre az elmúlt évszázadokban. 3. Miként jelentkeznek a vajdasági magyarság kultúrájában az interetnikus kapcsolatok. Ismertetőnk természetesen nem térhet ki e kérdések részletes taglalására, de már a térképek egyszeri áttanulmányozása alapján is megállapítható, hogy más, viszonylag olyan kis területen, mint Bácska és Bánát, nem található

annyi eltérés az anyagi kultúra bizonyos elemeiben, mint épp itt. A műveltség más ágaiban viszont ez a táj egységesnek mondható. E kérdéskör szempontjából érdekes már az első – a századforduló településszerkezetét vizsgáló – térkép is. Eszerint egész Vajdaságra jellemzők a tanyák, de ezek sűrűsége változó és a települések egynémelyikén a lakótelken kívül istállók, csűrök, rakodók is vannak. Minimális számú tanya volt a századfordulón Doroszlón, Tordán, Pacséron és Ittabén. Topolyán, Feketicsen és Piroson nemcsak jelentős volt a tanyák száma, hanem a csűrök, istállók a lakótelken kívül álltak. Hogy a tanyák és a második beltelek milyen kapcsolatban voltak azt további kutatásoknak kell tisztázniuk akár csak azt, hogy mi szükség volt arra, hogy a tanyákon kívül még külön istállók, rakodók is legyenek.

A 77. és 78. számú térkép elemzése is izgalmas kérdéseket vet fel. A gabonátárolásnak ennyiféle lehetőségét sehol sem alkalmazták, mint területünkön. Használták itt a gabonásvermeket, a vesszőkast, rekesztéket a kamrában, a boglyaformájú gabonást, a szántalpas hambárt, egyéb gabonátároló építményt. Piroson például körteformájú gabonásvermet, boglyaformájú gabonást, a szántalpas hambárt is használtak, a közeli községben, Temerinben viszont csak a vermet ismerték, a búzát leginkább zsákokban tartották. Érdekes, hogy a két székely faluban – Hertelenden és Székelykevényen – másképp tárolták a búzát. Vojlovicán a kamrában álló rekeszték-

ben, Hertelendyfalván pedig vesszőkastban. A hambár, hombár megjelölését – az atlasz tanulsága szerint – Temerinben, Pacséron, Kupuszinán, Topolyán nem ismerik, pedig az újabb adatok azt bizonyítják, hogy ezekben a községekben is így nevezik a gabonátárlót. Észak-Bácska területén a különálló gabonátárlókat általában csak így nevezik. Penavin Olga és Matijevis Lajos székely szójegyzékében is megtalálható a szántalpas hambár címszó. A gabonátárlók formája a vajdasági településeken rendkívül változatos, amit a térképek is igazolnak. Az ezzel kapcsolatos adatok némi módosításra szorulnak. Azt a kérdést, hogy területünkön miért éltek a gabonátárolásnak e sokféle lehetőségével, további kutatással kell tisztáznunk. Mindenesetre izgalmas feladat lenne a vajdasági kutatók számára, hogy e kérdéskörre választ adjanak. A szántalpas hambárok balkáni eredetét Füzes Endre korábbi tanulmányaiban már körvonalazta, újabb adatokkal azonban e kérdéskör is finomítható.

A *Magyar néprajzi atlasz* adatai a vajdasági néprajzosok számára megkerülhetetlenek. Az itteni szakembereken áll a továbbiakban, hogy ezt a gazdag forrásanyagot hogyan aknázzák ki, milyen további kutatásoknak lesz a kiindulópontja. Az azonban jó lenne, ha a Vajdasági Múzeum szakemberei a többi itteni kutatóval közösen megbeszelnék, mire hasznosíthatók az atlaszban feltárt adatok.

BESZÉDES Valéria

## NYELVÉSZET ÉS TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓ I–II.

A Tömegkommunikációs Kutatóközpont Membrán Könyvek c. sorozatának  
15. kötete. Budapest 1985

A tömegkommunikációs médiumok behatoltak „az otthoni bensőségesség utolsó menedékhelyébe is, (...) a háló bezárult, s benne hasztalanul ficáncol az ember”<sup>1</sup> – írja Danko Grlić A televízió mint ideológia című tanulmányában –,

ezért nem mellékes kérdés a „termelt” események tálalása, a világ bizonyos

<sup>1</sup> I. m. (In: Művészet, esztétika, tudomány, Forum, Újvidék, 1986, Válogatott esztétikai írások, 108., Epikurosz Könyvek 2.)